

VI UPOREDNI POKAZATELJI RAZVOJA JUGOSLAVIJE I DRUGIH ZEMALJA U 1990. GODINI "

Poređenje društveno-ekonomskog razvoja i stanja u pojedinim zemljama je vrlo težak i odgovoran zadatak. Na ovom mjestu pokušavamo da, bar sa nekoliko pokazatelja nađemo mjesto Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije među devet namjerno izabranih zemalja i ocjenimo rang i mjesto na kojem se Jugoslavija nalazi po svom društveno privrednom razvoju. Nikako ne pretendujemo, da će ovo nekoliko uporedivih informacija dati punu sliku mjesta svake od zemalja u pregledu, nego samo orijentacioni uvid i ocjenu.

Budući da se poređenje vrši samo sa stanjem u 1990. godini, (to je posljednja godina, za koju postoje podaci za SFRJ) mjesto razvoja Jugoslavije biće ocjenjeno niže, nego da se uzimao duži vremenski period, pošto je 1990. bila godina velikog pada u svim privrednim oblastima u Jugoslaviji u odnosu na ranije godine. Međutim, podaci Ujedinjenih Nacija pokazuju da je i dobar dio zemalje Evrope i svijeta imao nešto niži privredni rast ili manji pad u 1990. godini u odnosu na prethodne godine, ali ne i takav kao u SFRJ.

Postignuti rezultati u društveno ekonomskom razvoju Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije mogu se bolje sagledati upoređujući njen razvoj sa drugim zemljama u datom periodu. Međutim, poređenjem određenih i značajnijih podataka, nailazi se na niz teškoća, ne samo zbog razlika u nacionalnim statističkim metodologijama za mjerenje odgovarajućih pojava, nego i zbog velikih razlika u nivou razvijenosti i društveno-ekonomskom kretanju pojedinih zemalja.

Da bi se ipak sagledalo mjesto SFRJ u odnosu na neke zemlje prikazaćemo moguće uporedne podatke za izabrane zemlje, koristeći

¹¹ Svi podaci su korišćeni iz Statističkog godišnjaka Un 1990, Anier de Statique UN, 1990.

Godišnjak Ujedinjenih nacija. Ovo poređenje sa drugim zemljama pretežno ima samo orijentacioni karakter.

U ovom poređenju nije izvršena analiza tempa rasta u cijelom posleratnom periodu, nego samo sadašnji nivo razvijenosti i mjesto Jugoslavije u 1990. godini. U pregledu, pored podataka za SFRJ, prikazuju se podaci za još devet zemalja i to za tri zemlje koje su do raspada SEV-a bile članice te organizacije (Cehoslovačka, Rumunija i Mađarska); za tri zemlje Latinske Amerike, kao zemlje u razvoju (Meksiko, Brazil i Čile) i za tri zemlje - članice Evropske zajednice koje po svojoj razvijenosti nisu u vrhu tih zemalja.

Jugoslavija je do Drugog svjetskog rata spadala među najnerazvijenije zemlje Evrope, sa vrlo velikim regionalnim i socijalnim razlikama i nedovoljno razvijenom infrastrukturom.

Stanovništvo i studenti u 1990. godini

Zemlja	Stanovništvo					Studenti			
	ukupno u milionima	stopa smrtnosti		očekivane godine života		ukupno u hiljadama	ženski %	broj studenata na 10 hilj. stanovnika	rang
		na 1000 stanovnika	rang	muški	ženski				
Jugoslavija	23.8	9.0	4	69	74	327	51	142	6
Cehoslovačka	15.7	11.5	9	67	76	177	44	112	7
Mađarska	10.4	13.7	10	65	74	102	50	98	8
Rumunija	23.3	10.6	8	67	73	165	45 ²¹	71	10
Grčka	10.3	9.2	5	72	76	194	49	188	3
Finska	5.0	9.8	7	71	79	166	52	332	1
Portugalija	10.5	9.7	6	70	77	186	54	177	4
Brazil	160	7.9	3	51	55	1154	52	77	9
Čile	12.1	6.0	2	62	68	255	47	198	2
Meksiko	XI.2	5.8	1	67	74	1310	40	161	5
Evropa	-	11.1	-	-	-	-	-	-	-

²¹ Procena UN

²¹ Godina 19X8.

Kao bitni pokazatelji razvijenosti i standarda jedne zemlje, pored privrednog rasta, uzimaju se u obzir i zdravstveno stanje u njoj, stope smrtnosti stanovništva, a naročito smrtnost odojčadi, školovanost i drugo. Na temelju tih pokazatelja, uzimajući u obzir i natalitet stanovništva, izračunavaju se i daju ocjene, očekivanog trajanja godina života stanovništva. Podaci pokazuju da je smrtnost stanovništva u Jugoslaviji u

1990. godini (na 1000 stanovnika) bila niža od evropskog prosjeka 9,0% kao i od svih šest evropskih zemalja, prikazanih u tabeli. Ovako povoljno stanje u posleratnom periodu rezultat je neprekidnog poboljšavanja zdravstvene zaštite i rasta standarda života. Na 1000 stanovnika u 1990. godini umiralo je samo 9 lica, dok je 1939. godine stopa smrtnosti iznosila 14,9%.

Analogno takvoj situaciji, došlo je do velikog pomjeranja očekivanih godina trajanja života. U 1948. godini, u Jugoslaviji očekivane godine trajanja života za muškarce procjenjivane su na 48,6 a za žene 53,0 godine. Ovako niske očekivane godine trajanja života, bile su znatno niže u odnosu na očekivane godine trajanja života u mnogim evropskim zemljama. U 1990, SFRJ se po ovom pokazatelju, sa mogućim godinama trajanja života za muškarce sa 69, a za žene sa 74 godine, nalazi u sredini u odnosu na zemlje Evrope i zaostaje, ali ne mnogo iza najrazvijenijih zemalja Evrope. Kao primjer, cijeni se, da u Švajcarskoj stanovništvo najduže živi u Evropi, i u 1990. godini cjenjeno je da će u Švajcarskoj muškarci prosječno živjeti 75, a žene 80 godina.

I po broju studenata na 10.000 stanovnika, SFRJ se u 1990. godini nalazila na šestom mjestu u poređenju sa ovih devet zemalja. Jugoslovensko učešće broja studenata u odnosu na broj stanovnika u 1990. godini je manje, od sve tri zemlje članice Evropske zajednice, a više od sve tri zemlje bivše članice SEV-a. Međutim, Jugoslavija koja se tada nalazila u sredini evropskih zemalja po broju studenata na 10.000 stanovnika, sedamdesetih i osamdesetih godina nalazila se u vrhu evropskih zemalja. Iako je dohodak Finske po jednom stanovniku bio veći u 1990. godini 6,5 puta od dohotka u Jugoslaviji, broj studenata na 10.000 stanovnika bio je veći 2,3 puta. Jugoslavija se, po broju žena studenata u 1990. godini nalazila na gornjem djelu ljestvice zemalja u Evropi. Tri prikazane zemlje Latinske Amerike, koje se isto kao i Jugoslavija u međunarodnoj kalsifikaciji tretiraju kao zemlje u razvoju, poslnjenih godina ulažu znatna finansijska i materijalna sredstva u školovanje stanovništva, a pogotovo u školovanje visokostručnih

kadrova. Bržim školovanjem **nastoje da nadoknade izgubljeno vrijeme n**
ranijem školovanju stanovništva. ◇

Industrija (proizvodnja u 1990. godini)

Zemlja	Indeks ukupne proizvodnje 1980=100	Rang	Cipele od kože 1000 pari	Aulo gume 1000 kom.	Drvena masa milion m ³	Frižideri 1000 kom	Televizori 1000 kom	Šećer J(XX) I	Meso l(XX)l
Evropa	114	-	-	-	396	-	-	-	43546
Jugoslavija	107	8	83137	12744	12.8	979	557	945	1237
Čehoslovačka	120	5	113596	5315	17.9	449	504	717	1327
Mađarska	102	9	27426	605	6.1	438	492	580	1086
Rumunija	110	6	80670	3702	16.3	39.3	401	408	1085
Grčka	110	7	11800	-	2.3	-	-	312	364
Finska	132	3	4743	-	4.3.6	166	412	169	306
Portugalija	161	1	-	2967	11.3	381	329	-	386
Brazil	100	10	14HXX	29160	260.8	2441	3196	8007	4000
Čile	150	2	6314	1632	18.7	89	-	371	385
Meksiko	120	4	16249	11855	23.4	396	633	3384	2608

Poznato je da je industrijska proizvodnja SFRJ od 1980. godine, poslije velikog uspona i porasta, počela da stagnira a u posljednjim godinama i opada i da je veliki pad imala 1990. godine. U tako smanjenoj proizvodnji, Jugoslavija se među deset zemalja nalazi na 8 mjestu. Manji rast proizvodnje, jedino su imali Brazil i Mađarska. U 1990. u odnosu na 1980. godinu, industrijska proizvodnja u Jugoslaviji povećana je samo 7,1%, dok je u godinama 1960-1980. godišnji rast industrijske proizvodnje rastao do 11% (1973). U desetogodišnjem prosjeku 1980-1990. godine industrijska proizvodnja u cijeloj Evropi porasla je 14%. Međutim, znatno veći porast imale su zemlje Evropske zajednice.

Slučajno smo preko slijedećih tabela prikazali proizvodnju nekih industrijskih i poljoprivrednih proizvoda, potrošnju energije, posjedovanje broja televizora i automobila, kao i avionski prevoz putnika i turizam. Sigurno je i opravdano da su se među ove pokazatelje mogli da uključe i neki drugi pokazatelji ili su neki mogli da budu isključeni. Ali, ako bi se unijeo bilo koji broj pokazatelja, ne bi se znatno izmjenila situacija u egzaktom prikazu stanja jedne zemlje, u odnosu na druge pojedinačno ili u

odnosu na cijelu regiju. **Zato, treba primiti ove podatke kao orijentacionu informaciju.**

Od sedam prikazanih proizvoda Grčka ne proizvodi tri (autogume, frižidere i televizore). Finska ne proizvodi autogume, a Portugalija šećer. Podaci pokazuju, da se od 10 zemalja, SFRJ nalazila po proizvodnji frižidera na drugom mjestu, po proizvodnji cipela od kože, autoguma, televizora i šećera na trećem mjestu, na četvrtom mjestu po proizvodnji mesa a na sedmom mjestu po proizvodnji drvene mase. Jugoslavija je u 1990. godini proizvela 3,2% drvene mase i 2,8% mesa u odnosu na cjelokupnu evropsku proizvodnju.

U nekim proizvodima SFR Jugoslavija imala je vrlo visoki procenat učešća. Tako, na primer, u desetogodišnjem prosjeku Jugoslavija je proizvela 17,7% kukuruza u odnosu na cjelokupnu evropsku proizvodnju. Ili od 17 evropskih zemalja koje proizvode rudu gvožđa, poslije Švedske i Francuske, Jugoslavija se nalazi na trećem mjestu sa godišnjom proizvodnjom od 1563 hiljade tona u posljednjem desetogodišnjem prosjeku. U proizvodnji boksita Jugoslavija se nalazila na prvom mjestu u Evropi i proizvodila je oko 3,5% svjetske proizvodnje ove rude.

Potrošnja energije, televizori, automobili, turizam u 1990. godini

Zemlja	Energija		Broj televizora		Broj automobila		Avionski prevoz:		Turizam:			
	potrošnja po stanovniku 1 kg uslovnog nafte	rang	na 100(1) stanovnika	rang	na 1000 stanovnika	rang	putnika u 1000	rang	broj turista u 1*10	rang	prihod u mil. €	rang
Evropa	4(182	-	-	-	-	-	216464	-	-	-	133745	-
Jugoslavija	2352	6	210	5	147	6	3668	5	7880	6	2774	4
Čehoslovačka	6149	2	392	3	206	3	1096	10	8100	5	470	9
Mađarska	3670		412	2	186	4	1363	8	2051(1	1	1000	7
Rumunija	3445		196	9	-	-	1322	9	6533	7	106	10
Grčka	3085		197	8	168	5	6135	3	8873	3	4587	3
Finska	6877		501	1	388	1	4150	4	666	10	117(1	6
Portugalija	1947		187	1(1	243	2	3505	5	8020	4	3555	2
Brazil	1249		207	7	70	8	1891	1	1091	8	1444	5
Čile	377	III	209	6	55	9	1364	7	943	9	540	8
Meksiko	1895	8	255	4	84	7	6893	2	17176	2	5467	1

Nekoliko pokazatelja ove tabele prikazuju i pojedine elemente stepena razvijenosti i standarda stanovništva jedne zemlje. Potrošnja energije je jedan od tih značajnih pokazatelja. Među deset evropskih zemalja, Jugoslavija se nalazi na šestom mjestu, i to ispred Portugalije i sve tri zemlje Latinske Amerike po potrošnji energije, po jednom stanovniku. Najveću potrošnju energije po jednom stanovniku, među izabranim zemljama imala je Finska i 2,9 puta je bila veća od potrošnje u Jugoslaviji. Visoku potrošnju imala je i Čehoslovačka. Potrošnja energije po stanovniku za cijelu Evropu, iznosila je 4.082 kg uslovne nafte. To je 73,5% veća potrošnja nego u Jugoslaviji. Među zemljama Evrope, najveću potrošnju energije po stanovniku imala je Engleska i to 20.183 kg uslovne nafte ili skoro pet puta više od prosječne potrošnje evropskih zemalja.

Po broju televizora na 1000 stanovnika SFRJ se nalazila na petom mjestu prikazanih zemalja i to ispred Grčke, Rumunije i Portugalije.

Svih pet prikazanih zemalja Evrope (za Rumuniju se ne raspolože podacima) imale su veći broj putničkih automobila na 1000 stanovnika nego Jugoslavija. Sve tri prikazane zemlje Latinske Amerike - zemlje u razvoju, kao što je bila i Jugoslavija, imale su dva puta manje, a Čile i više od dva puta manje putničkih automobila na 1000 stanovnika.

Jugoslovenske avio kompanije u 1990. godini prevezle su u redovnim linijama 3.668 hiljada putnika. To je 1.7% prevezenih putnika svih avio-kompanija zemalja Evrope u redovnom prevozu. Među deset prikazanih zemalja, Jugoslavija se nalazi na petom mjestu u avioprevozu putnika. Avioprevoz u Jugoslaviji je bio veći nego u Čehoslovačkoj, Mađarskoj, Rumuniji i Portugaliji.

U Jugoslaviji je u 1990. godini boravilo 7.880 hiljada stranih turista i ostvaren je prihod od turizma 2.774 miliona US dolara. Od deset prikazanih zemalja po broju stranih turista u 1990. godini Jugoslavija se nalazi na šestom mjestu, ispred Rumunije i Finske u Evropi, i Čilea u Latinskoj Americi. Samo su Portugalija i Grčka u Evropi i Meksiko u Sjevernoj Americi imali veći dolarski prihod od turizma u 1990. godini od Jugoslavije. U ukupnom prihodu svih evropskih zemalja od turizma u 1990. godini u iznosu od 133.745 miliona US dolara, Jugoslavija je učestvovala sa nešto preko 2%. S obzirom na uslove za razvoj turizma prirodne ljepote

koje je imala SFRJ, kao i broj turista, prihodi od inostranog turizma bili su mali.

Radi malo boljeg uvida u privredni razvoj SFR Jugoslavije, prikazaćemo nekoliko pokazatelja razvoja industrijske proizvodnje, zaposlenosti i produktivnosti rada u industriji, u periodu od 1980. do 1988. godine, služeći se podacima Godišnjaka UN. Poznato je da je industrijska proizvodnja u Jugoslaviji, u periodu od pedesetih do osamdesetih godina imala vrlo brz rast, i da je porast njene industrijske proizvodnje bio znatno veći od velikog broja zemalja Evrope, a i svijeta. Od 1955. do 1980. godine industrijska proizvodnja porasla je za osam i po puta. Prosječna godišnja stopa rasta u desetogodišnjem periodu od 1973. do 1982. godine iznosila je 5,9%. Učešće industrije u društvenom proizvodu iznosilo je 45%. Međutim, poslije osamdesetih godina cjelokupan privredni rast u Jugoslaviji pokazuje tendencije stagnacije, a u 1990. godini dolazi i do naglog pada.

Indeks industrijske proizvodnje, zaposlenosti i produktivnosti rada u 1988. godini

Predmet:	19X0=100					
	Teritorija					
	cio svijet	Zapadna Evropa	EEZ	Istočna Evropa	Zemlje u razvoju	Jugoslavija
Industrijski proizvodnja	122	115	114	132	122	119
Zaposlenost	101	88	86	103	114	111
Produkt rada	130	128	132	1.34	140"	99

" 1987/80

Dok je Jugoslavija do 1980. godine imala znatno veće stope godišnjeg rasta industrijske proizvodnje od svih prikazanih ekonomskih grupacija, u periodu od 1980/1988. godine jugoslovenska proizvodnja zaostaje za proizvodnjom u svijetu i za proizvodnjom zemalja Istočne Evrope i zemalja u razvoju. U produktivnosti rada zaostaje za svakom grupacijom posebno. U zaposlenosti, poslije zemalja u razvoju ima najveći rast. U isto vrijeme, Zapadna Evropa ima smanjen broj zaposlenih u industriji i visoku produktivnost rada.

I pored svih nedostataka poređenja privrednog rasta među zemljama, društveni proizvod po stanovniku uzima se kao najmjerodavniji pokazatelj za ocijenu razvijenosti zemlje. Visoka dinamika rasta jugoslovenske privrede omogućila je da se u odnosu na razvijene zemlje smanji razlika u razvijenosti, u periodu 1955-1989. godine. Društveni proizvod u Jugoslaviji porastao je pet puta, a po stanovniku je rastao 3,4 puta. Ovako brzim porastom društvenog proizvoda u odnosu na rast društvenog proizvoda razvijenih zemalja Evrope, postignuto je da se društveni proizvod Jugoslavije poveća sa 21% na 30% u odnosu na prosjek tih zemalja u periodu 1965-1983. godine. Međutim, stagnacijom i opadanjem privrednih djelatnosti u Jugoslaviji nasuprot povećanoj djelatnosti zemalja Zapada, taj odnos je u 1988. godini pao na 24%.

Društveni proizvod prema kupovnoj snazi nacionalnih valuta po kursu SAD dolara, a prema metodologiji UN po kojoj se računa visina društvenog proizvoda po stanovniku (MER) prikazan je na sledećoj tabeli.

Društveni proizvod po stanovniku prenut kupovnoj snazi nacionalnih valuta u SAD dolarima

Zemlja	Godina			Indeks
	1983	1	1990	
Jugoslavija	2022		4259	210.8
Čehoslovačka	2844		2913	102.5
Mađarska	2008	;	3132	155.8
Rumunija	1985		1621	81.9
Grčka	3551		6587	185.5
Finska	10160		27608	271.7
Portugalija	2098		6048	288.3
Brazil	1562		3178	203.5
Čile	1563		2110	135.0
Meksiko	2064		2889	140.2

Za osam godina, najveći rast društvenog proizvoda po stanovniku imale su dvije članice Evropske zajednice (Finska i Portugalija), dok je Grčka imala znatno niži rast. Jugoslavija se našla među ovih 10 zemalja na trećem mjestu po porastu društvenog proizvoda po stanovniku.

Karakteristično je da su zemlje-članice SEV-a imale znatno niži rast od Jugoslavije, dok je Rumunija imala i pad društvenog proizvoda po stanovniku u ovom periodu.

Najveći društveni proizvod po stanovniku imala je Finska i u 1983. i u 1990. godini. Društveni proizvod po stanovniku u Finskoj u 1990. godini, bio je veći nego u Jugoslaviji 6,5 puta, a od Rumunije čak 17 puta, jer je Rumunija imala najmanji društveni proizvod po stanovniku u odnosu na zemlje (10) sa kojima se vrši poređenje. I pored sporijeg privrednog rasta u periodu poslije 1980. godine, ona se ipak našla na donjoj ljestvici grupe srednje-evropskih zemalja.

Najveći društveni proizvod po stanovniku u Evropi imala je Švajcarska - 33.674 USA dolara. Za osam godina društveni proizvod u Svajcarskoj porastao je 2,2 puta. Zbog veće stope rasta društvenog proizvoda u Svajcarskoj od one u Jugoslaviji, u vremenu od 1983-1990. dohodak po stanovniku u Svajcarskoj bio je u 1983. godini 7,5 puta, a u 1990. godini skoro 8 puta veći, ne uzimajući u obzir prirast stanovništva.

Visoka dinamika rasta jugoslovenske privrede u posleratnom periodu, omogućila je da se smanje razlike, kako u nivou razvijenosti zemlje, tako i u standardu, školovanju, smrtnosti stanovništva, koji su postojali između Jugoslavije i razvijenog svijeta. Društveni proizvod po stanovniku, prema podacima svjetske banke, do sredine osamdesetih godina u Jugoslaviji rastao je preko 4% godišnje i bio je najveći u Evropi - pa i u periodu stagnacije i smanjenja rasta jugoslovenske privrede od 1983-1990 godine društveni proizvod po stanovniku porastao je preko 2 puta i imao manju stopu rasta samo od Portugalije i Finske.

Najveći uticaj na smanjenje razlika, na nivou razvijenosti Jugoslavija - druge zemlje imala je industrijska proizvodnja. Njeno učešće u ukupnoj proizvodnji približio se nivou karakterističkom za industrijske zemlje sa učešćem (oko 45% u ukupnom društvenom proizvodu). Jugoslovenska industrija je osvojila i proizvodila ogroman broj novih industrijskih proizvoda i sa proizvodnjom nekih zauzimala visoko mjesto u proizvodnji evropskih zemalja. U Godišnjaku O.N. u kojem se objavljuju

podaci o proizvodnji industrijskih proizvoda nema ni jednog proizvoda sa kojim Jugoslavija nije zastupljena.

Potrošnja stanovništva i njena struktura znatno su izmjenjene. Promjenjena je potrošnja prehrambenih proizvoda, kako po količini, tako i po kvalitetu. Dnevna potrošnja kalorija po stanovniku je iz godine u godinu rasla, a u prosjeku je dostigla nivo potrošnje kalorija po stanovniku evropskih zemalja, od nekih imala je i veću vrijednost potrošnje kalorija po stanovniku.

Po potrošnji trajno potrošnih dobara i snabdjevenosti domaćinstava (frižideri, televizori, mašine za pranje rublja) jugoslovenska domaćinstva nisu mnogo zaostala, a pogotovo domaćinstva u gradovima, iza snabdjevenosti domaćinstava u zapadno evropskim zemljama.

Značajni izdaci za zdravstvo iz zajedničkih društvenih sredstava, doprinijeli su svestranoj zdravstvenoj zaštiti stanovništva. Izmjenjeni uslovi života na bolje i svestrana zdravstvena zaštita, omogućili su smanjenje smrtnosti stanovništva i produženje ljudskog vijeka.

Ogromni su uspjesi u školovanju stanovništva u posleratnoj Jugoslaviji, kako djece prispjele za osnovno školovanje, tako i u srednjm, višem i visokom školstvu. Preko 98% djece prispjelo za osnovno školovanje pohađa školu, dok je veliki broj omladine završilo srednje, više i visoko školovanje. Polovinom osamdesetih godina jugoslavija je imala najveći broj studenata na 10000 stanovnika u Evropi. U 1979. godini na 10000 stanovnika studiralo je 20 studenata, a diplomiralo 2,5 studenata.